

Joanna Maria Bieńkowska

Pieśni muzyków polskich w katedrze w Łomży w latach 1949-1951

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 29, 415-420

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KOMUNIKATY I DONIESIENIA NAUKOWE

Joanna Maria Bieńkowska

PIEŚNI MUZYKÓW POLSKICH W KATEDRZE W ŁOMŻY W LATACH 1949–1951

W zbiorach rodzinnych¹ wileńskiego muzyka Władysława Kalinowskiego² zachował się unikalny rękopiśmienny zapis utworów muzycznych wykonywanych po II wojnie światowej. Te religijne kompozycje prezentowane były w kościołach katedralnych Białegostoku i Łomży w czasie liturgii oraz w trakcie odbywających się w parafiach koncertów muzycznych³.

Władysław Kalinowski urodził się w Wilnie 8 października 1880 roku, a zmarł w Łomży 27 sierpnia 1951 roku. Niemal całe swe życie zawodowe związał z międzywojenną stolicą kresów północno-wschodnich. Był on muzykiem organistą i dyrygentem wielu chórów oraz profesorem Konserwatorium Muzycznego w Wilnie. Był także dyrektorem Zawodowej Szkoły Organistów imienia Józefa Montwiłła w Wilnie. Pracował również jako kierownik Wydziału Metrycznego Kurii Metropolitalnej Rzymskokatolickiej Wileńskiej. Po II wojnie światowej został przymusowo przesiedlony do Białegostoku. Znalazł się tam razem z pracownikami Kurii Metropolitalnej Wileńskiej na czele z jej arcybiskupem Romualdem Jałbrzykowskim. Od 1 maja 1949 roku zaczął pra-

¹ Zbiory rodzinne autorki (dalej skrót Zb. rodz. aut.), Rękopis Wł. Kalinowskiego, *Kościół Farny w Białymstoku od 15 XII 1946 roku.*; idem, *Kościół Katedralny w Łomży od 1 maja 1949 roku.*

² *Czy wiesz kto to jest*, red. St. Łoza, Warszawa 1938, s. 172; vide też *Księga adresowa m. Wilna. Wileński kalendarz informacyjny na rok 1939*, Wilno [1938], s. 79, 107; Jot., *Pięćdziesięciolecie pracy muzycznej profesora Władysława Kalinowskiego*, „Życie Śpiewacze” 1948, nr 19/20; *Słownik muzyków polskich*, t. 1, Warszawa 1964, s. 212–213; L. Błaszczuk, *Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX w.*, Kraków 1964, s. 120; *Wileński słownik biograficzny*, red. H. Dubowik, L. J. Malinowski, Bydgoszcz 2002, s. 78; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. V *Teatr i muzyka artyści i instytucje XVI w. – 1945 r.*, opr. M. Jackiewicz, Bydgoszcz 2007, s. 117; M. A. Ankudowicz, J. Boehm, *Władysław Kalinowski (1880–1951). Zarys biograficzny muzyka organisty*, w: *Organy i muzyka organowa*, VI, Prace Specjalne 40 Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku, Gdańsk 1986, s. 385–401; M. Ankudowicz-Bieńkowska, *Zawodowa Szkoła Organistów imienia Józefa Montwiłła w Wilnie. Przyczynek do organizacji szkolnictwa organistowskiego w Polsce międzywojennej*, w: eadem, VII, Prace Specjalne 44, Gdańsk 1988, s. 401–418; eadem, *Polskie życie muzyczne w Wilnie lat II Rzeczypospolitej*, Olsztyn 1997, passim.

³ Vide chociażby eadem, *Koncert muzyczny w Elku w roku 1948*, „Studia Elckie” 2011, nr 13, s. 525–529 czy eadem, *Koncert ku czci św. Cecylii w katedrze łomżyńskiej*, „Zeszyty Naukowe OTN” 2014, z. XXVIII, s. 15–22.

cować w jedynym działającym ówczesnie kościele parafialnym w Łomży pod wezwaniem św. Michała Archanioła⁴.

Ten wykształcony w Niemczech muzyk organista przyjechał do Łomży za namową Czesława Falkowskiego – księdza znanego mu jeszcze z czasów wileńskich, z którym blisko współpracował w okresie międzywojennym. Między innymi w październiku 1929 roku (kiedy Falkowski był rektorem Uniwersytetu Stefana Batorego), uświetniając 350. rocznicę powstania uczelni. Na decyzję przeniesienia się z Białegostoku do Łomży wpłynęły niekorzystne warunki mieszkaniowe w bardzo zniszczonym przez działania wojenne Białymstoku. Wpłynęło również zamknięcie – z powodów politycznych – prowadzonej przez Kalinowskiego szkoły muzycznej kształcącej organistów. W grudniu 1948 roku Władysław Kalinowski otrzymał od znanego mu również z lat wcześniejszych księdza infułata Henryka Betto list. Duchowny był między innymi w czasie I wojny światowej – w roku 1916 – dyrektorem progimnazjum w Nowej Wilejce, a w latach 1925–1939 pełnił funkcję rektora seminarium duchownego w Łomży. W 1944 roku został mianowany przez biskupa Stanisława Łukomskiego zastępcą generalnego wikariusza na diecezję łomżyńską⁵. W liście do muzyka pisał:

„Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus
Wielce Szanowny i Kochany Panie Władysławie

Zwracam się o pomoc w obsadzeniu osieroconej po śmierci p. Bulaka placówki organisty i dyrektora chóru katedralnego w Łomży. Nie polegając na własnej znajomości muzyki i śpiewu, chciałbym mieć za sobą zdanie wytrawnych fachowców. Korzystam więc z bliskości W[ielmożne]go Pana Władysława i uprzejmie proszę o poradę w danej sprawie. Chciałbym, ażeby piękno promieniowało z katedry na całą diecezję przez dobry przykład i poduczenie szeregów muzycznych kościelnych. Potrzebny mi jest człowiek z szyldem, znawca i amator sztuki kościelnej, z dobrym głosem, miłym charakterem, pewny, religijny. Prosiłbym o łaskawe wskazanie odpowiedniego kandydata o ile takowy jest znany Panu Władysławowi. Może jest ktoś wolny z za linii Curzona? Mam nadzieję, że Pan Władysław nie odmówi mi pomocy. Zgłaszał się do mnie p. Rukowicz z Białegostoku – nie wiem, co o nim sądzić. Chciałbym ażeby przyszedł kandydat kim by on nie był, był przeegzaminowany i zakwalifikowany przez Pana Władysława, któremu bez zastrzeżeń ufam. Miło mi przy tej okazji przesłać wyrazy serdecznego pozdrowienia dla Całej Rodziny. Z Należytych Poważaniem Ks. Infułat Henryk Betto. Łomża dn.9/XII 1948 r.”⁶

Do objęcia posady organisty w Łomży namawiał Kalinowskiego wspomniany już tutaj ksiądz Czesław Falkowski, który „otrzymał nominatę na Biskupa do Łomży. Z tego powodu – jak pisze wileński muzyk w swoim pamiętniku – złożyłem mu najlepsze życzenia, a on powiada dosłownie: »panie profesorze, co pan

⁴ W. Jemielity, *Z dziejów diecezji łomżyńskiej w latach 1925–1945*, „*Studia Łomżyńskie*” 2000, t. XI, s. 80; Ks. W. Guzewicz, *Ruch katolicko-społeczny na terenie diecezji łomżyńskiej w okresie XX-lecia międzywojennego*, Elk 2006, s. 23–69.

⁵ Vide przypis 111, w: ibidem, s. 52–53.

⁶ Zb. rodz. aut., List Ks. Infułata H. Betto do Wł. Kalinowskiego z 9 grudnia 1948 roku.

tu będzie siedział, szkołę panu zamknęli, jedźmy razem do Łomży, tam panu będzie dobrze». A ja na to powiadam dobrze. Złapał mnie ks. Falkowski za szyję, serdecznie uściśnął, i w ten sposób zawarliśmy umowę na Łomżę. W tym czasie wypadł jubileusz mój 50-cio lecia pracy organistowskiej i muzycznej. Chór Farny, który zrozumiał jak można śpiewać pod dobrym kierownictwem, urządził herbatkę dla uczczenia tego jubileuszu i na tym przyjęciu Ks. Falkowski wygłosił piękne przemówienie [...] Wydawany w Poznaniu miesięcznik *Życie Śpiewacze* w NR 19/20 z roku 1948 – go, zamieścił obszerny artykuł o mojej pracy muzycznej.[...] I nareszcie po dwóch latach poniewierki dn. 29 IV 1949 r. wyjechałem do Łomży⁷.

Po przeniesieniu się z Białegostoku Kalinowski został, 1 maja 1949 roku, łomżyńskim organistą i dyrygentem chóru katedralnego. W dwa tygodnie później – 15 maja o godzinie szesnastej – odbył się uroczysty Ingres biskupa Czesława Falkowskiego.

Z zachowanego wykazu wykonywanych w katedrze łomżyńskiej utworów muzycznych wynika, iż ważne miejsce w liturgii sakralnej tego kościoła zajmowały pieśni polskich kompozytorów. Wykaz tworzy 196 zapisów. Obejmuje zapisy od 1 maja 1949 roku do 26 sierpnia 1951 roku. Władysław Kalinowski zmarł w Łomży w nocy 27 sierpnia 1951 roku.

Analizując spis, który obejmuje grane na organach przez wileńskiego muzyka kompozycje i śpiewane przede wszystkim pod jego dyrekcją pieśni, należy podkreślić, iż zaledwie kilka razy chór łomżyńskiego kościoła nie prezentował się przed wiernymi. Było tak między innymi 16 października 1949 roku, kiedy „Chór nie śpiewał”, 25 października tego samego roku, kiedy „Chór nie śpiewał z braku basów” czy 2 sierpnia 1951 roku, kiedy Kalinowski zapisał, iż „Chór nie śpiewał” nie podając z jakiego powodu⁸.

W repertuarze wokalnym kościelnego zespołu śpiewaczego istotne miejsce zajmowała twórczość Feliksa Nowowiejskiego i Antoniego Chłondowskiego, co było już omawiane⁹. Tych wybitnych kompozytorów Kalinowski znał osobiście i ich pieśni (nie tylko sakralne) wysoko cenił. Łomżynianie chodzący do kościoła mogli usłyszeć kompozycje lub opracowania muzyczne między innymi Stanisława Niewiadomskiego, Stanisława Moniuszki, Franciszka Walczyńskiego, Mieczysława Surzyńskiego, Antoniego Szuniewicza czy samego wileńskiego organisty oraz związanego z parafią łomżyńską księdza Bolesława Waldmana. Ksiądz ten był w roku 1936 założycielem Sodalicii Inteligencji Męskiej Ziemi Łomżyńskiej¹⁰. Był on również – co wynika z przypominanego i obecnie omawianego zapisu – dyrygentem powojennego łomżyńskiego chóru. Czasami jednak nie chciał go prowadzić, na

⁷ Ibidem, Wł. Kalinowski, Rękopis, *Pamiętnik. Rok 1946-ty*.

⁸ Ibidem, Rękopis Wł. Kalinowskiego, *Kościół Katedralny* op. cit., zapis nie numerowany pomiędzy 47 a 48 oraz pomiędzy 57 a 58 i 190 a 191.

⁹ M. Ankudowicz-Bieńkowska, *Twórczość Feliksa Nowowiejskiego w liturgii kościelnej katedr w Białymstoku i Łomży w latach 1946–1950*, w: *W kręgu kultury romantycznej. W 200-lecie urodzin Fryderyka Chopina i w 100-lecie powstania „Roty” Feliksa Nowowiejskiego*, red. K. D. Szatrawski, Barczewo 2010, s. 105–114; eadem, *Utwory Antoniego Chłondowskiego w białostockim i łomżyńskim kościelnym życiu muzycznym lat powojennych*, w: *Kultura muzyczna w perspektywie regionalnej i europejskiej*, red. K. D. Szatrawski, Barczewo 2014, s. 111–123.

¹⁰ Ks. W. Guzewicz, op. cit., s. 119.

przykład 2 lipca 1950 roku Kalinowski zanotował, że „Na sumie z powodu braku kompletu ks. Waldmen nie chciał dyrygować chórem i kazał śpiewać mszę choralną”. Podobnie było 30 lipca tego samego roku, kiedy „Z powodu braku kompletu ks. Waldman nie chciał dyrygować chórem i śpiewali chłopcy mszę choralną”¹¹.

Utworki związanego ze Lwowem i międzywojenną Warszawą Stanisława Niewiadomskiego wykonano w Łomży między innymi 19 stycznia 1950 roku, w dzień imienin Infulata¹². Odśpiewano wówczas kilka jego ulubionych kołęd – *W dzień Bożego narodzenia, Bracia patrzcie czy znają powszechnie pieśń pt. Jezus malusieńki*:

Jezus Malusieńki –
 Leży wśród stajenki.–
 Płacze z zimna, nie dała Mu –
 Matula sukienki.¹³

Kołędy wykonywano również w opracowaniu ucznia Kalinowskiego – Antoniego Szuniewicza. Był on absolwentem Zawodowej Szkoły Organistów imienia Józefa Montwiłła w Wilnie i klasy organów Konserwatorium Muzycznego w Wilnie. Po II wojnie światowej został przesiedlony do Częstochowy. Tam pracował jako organista katedralny i profesor Państwowej Średniej Szkoły Muzycznej. Z zachowanego zapisu wynika, iż chór łomżyński zaśpiewał między innymi *Wśród nocnej ciszy*. Było to 14 stycznia 1951 roku w czasie wotywy i 19 stycznia 1951 roku w dzień imienin Infulata¹⁴. Oprócz kołęd tego muzyka prezentowano np. 4 i 11 czerwca 1950 roku pieśń pt. *Twych Panie łask*, 19 i 29 stycznia *Dudkę*, 13 sierpnia *Matkę pocieszenia*, a *Chrystusa króla panującego* 29 października 1950 roku¹⁵.

Pieśni kościelne opracowywał też harmonicznie sam Władysław Kalinowski. Z posiadanego zapisu wynika, iż w jego układzie muzycznym wykonywano w Łomży w czasie wotywy 25 lutego 1951 roku *Ofiarę krzyża*, wotywy 27 maja *Do ciebie Panno* i znaną pieśń wielkopostną *Ludu mój ludu*, która odśpiewano między innymi 5, 12, 26 marca i 2 kwietnia 1950 roku oraz 11 lutego 1951 roku¹⁶:

Ludu mój ludu, cóżem ci uczynił?
 W czymem zasmucił albo w czym zawinił?
 Jam cię wyzwolił z mocy faraona, –
 A tyś przyrzędził krzyż na me ramiona¹⁷.

Jedynie raz zgromadzeni w kościele wierni mogli usłyszeć kompozycję twórcy naszej sceny narodowej jaką był Stanisław Moniuszko. 25 lutego 1950 roku,

¹¹ Rękopis Wł. Kalinowskiego, *Kościół Katedralny ...*, op. cit., zapis 110 z 2 lipca 1950 i 115 z 30 lipca 1950 roku.

¹² Ibidem, zapis 65 z 19 stycznia 1950 roku.

¹³ *Jezus malusieńki*, w: Książdź Tymoteusz, *Panie mój*, Paryż 1982, s. 207.

¹⁴ Rękopis Wł. Kalinowskiego, *Kościół Katedralny ...*, op. cit., zapis 152 z 14 stycznia i 154 z 19 stycznia 1951 roku.

¹⁵ Ibidem zapis 99 i 102 z 4 i 11 czerwca 1950 roku; zapis 65 i 68 z 19 i 29 stycznia 1950 r.; zapis 116 z 13 sierpnia 1950 roku., zapis 133 z 29 października 1950 roku.

¹⁶ Ibidem, zapis 160 z 25 lutego 1951 roku; zapis 179 z 27 maja 1951 roku; zapis 73 z 5; zapis 74 z 12; zapis 76 z 26 marca, zapis 78 z 2 kwietnia 1950 roku; zapis 158 z 11 lutego 1951 roku.

¹⁷ *Ludu, mój ludu*, w: Książdź Tymoteusz, op. cit., s. 212.

w czasie wotywy łomżyński chór katedralny odśpiewał tego kompozytora *Z krzyża boleści*¹⁸. Kilkakrotnie zaś wykonano pieśń Jana Adama Maklakiewicza pt. *W szopie*¹⁹ – kompozytora tworzącego w tendencjach archaicznych. Kolędę tę śpiewano w łomżyńskiej parafii w okresie świąt Bożego Narodzenia 1949 i Nowego – 1950 – Roku.

W czerwcu 1950 roku w Łomży również parokrotnie odśpiewano kompozycję księdza Franciszka Walczyńskiego pt. *Z tej biednej ziemi*²⁰. Śpiewano też tego muzyka 24 czerwca 1051 roku *Na krzyżu serce Pana i Jezu miłości Twej*²¹. Muzyk ten działał od 1876 roku w katedrze w Tarnowie, będąc tamże – podobnie jak Kalinowski w międzywojennym Wilnie – dyrektorem szkoły organowej.

Oprócz przypomnianych pieśni prezentowano także kompozycje religijne wspomnianego już tutaj Surzyńskiego czy pieśń pt. *Nowy rok bieży* Piotra Maszyńskiego, którą wykonano jedynie raz – 8 stycznia 1950 roku²².

Jak widzimy, w katedrze w Łomży w pierwszym okresie sprawowania funkcji przez biskupa Czesława Falkowskiego wykonywano wiele pieśni muzyków polskich. Możemy je odtworzyć dzięki skrupulatnie prowadzonym przez organistę Władysława Kalinowskiego zapisom, które przechowane zostały przez niemal 70 lat przez jego rodzinę.

BIBLIOGRAFIA

- Ankudowicz-Bieńkowska M. 2014.** *Koncert ku czci św. Cecylii w katedrze łomżyńskiej*, „Zeszyty Naukowe OTN”, z. XXVIII, s. 15–22.
- Ankudowicz-Bieńkowska M. 2011.** *Koncert muzyczny w Elku w roku 1948*, „Studia Elckie”, nr 13, s. 525–529.
- Ankudowicz-Bieńkowska M. 1997.** *Polskie życie muzyczne w Wilnie lat II Rzeczypospolitej*, Olsztyn.
- Ankudowicz-Bieńkowska M. 2010.** *Twórczość Feliksa Nowowiejskiego w liturgii kościelnej katedr w Białymstoku i Łomży w latach 1946–1950*, w: *W kręgu kultury romantycznej. W 200-lecie urodzin Fryderyka Chopina i w 100-lecie powstania „Roty” Feliksa Nowowiejskiego*, red. K. D. Szatravski, Barczewo, s. 105–114.
- Ankudowicz-Bieńkowska M. 2014.** *Utwory Antoniego Chłondowskiego w białostockim i łomżyńskim kościelnym życiu muzycznym lat powojennych*, w: *Kultura muzyczna w perspektywie regionalnej i europejskiej*, red. K. D. Szatravski, Barczewo, s. 111–123.

¹⁸ Ibidem, Rękopis Wł. Kalinowskiego, *Kościół Katedralny ...*, op. cit., zapis 160 z 25 lutego 1951 roku.

¹⁹ Ibidem, zapis 58 z 26 grudnia 1949 roku; zapis 62 z 8 stycznia, zapis 65 z 19 stycznia 1950 roku.

²⁰ Ibidem, zapis 99 z 4; zapis 102 z 11; zapis 107 z 25 czerwca 1950 roku.

²¹ Ibidem, zapis 186 z 24 czerwca 1951 roku.

²² Ibidem, zapis 62 z 8 stycznia 1950 roku.

- Ankudowicz M. A., Boehm J. 1986.** *Władysław Kalinowski (1880–1951). Zarys biograficzny muzyka organisty*, w: *Organy i muzyka organowa*, VI, Prace Specjalne 40 Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku, Gdańsk, s. 385–401.
- Ankudowicz-Bieńkowska M. 1988.** *Zawodowa Szkoła Organistów imienia Józefa Montwiłła w Wilnie. Przyczynek do organizacji szkolnictwa organistowskiego w Polsce międzywojennej*, w: *Organy i muzyka organowa*, VII, Prace Specjalne 44 Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku, Gdańsk, s. 401–418.
- Błaszczyk L. 1964.** *Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX w.*, Kraków.
- Dubowik H., Malinowski L. J. (red.) 2002.** *Wileński słownik biograficzny*, Bydgoszcz.
- Ks. Guzewicz W. 2006.** *Ruch katolicko-społeczny na terenie diecezji łomżyńskiej w okresie XX-lecia międzywojennego*, Elk.
- Jackiewicz M. (opr.) 2007.** *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. V, *Teatr i muzyka artyści i instytucje XVI w. – 1945 r.*, Bydgoszcz.
- Jemielity W. 2000.** *Z dziejów diecezji łomżyńskiej w latach 1925–1945*, „*Studia Łomżyńskie*”, t. XI, s. 77–88.
- Jot. 1948.** *Pięćdziesięciolecie pracy muzycznej profesora Władysława Kalinowskiego*, „*Życie Śpiewacze*”, nr 19/20.
- Książdz Tymoteusz. 1982.** *Panie mój*, Paryż.
Księga adresowa m. Wilna. Wileński kalendarz informacyjny na rok 1939 [1938]. Wilno.
- Łoza St. (red.) 1938.** *Czy wiesz kto to jest*, Warszawa.
Słownik muzyków polskich, 1964. t. 1, Warszawa.

Zbiory rodzinne autorki

List Ks. Infułata H. Betto do Wł. Kalinowskiego pisany w Łomży 9 grudnia 1948 roku.

Rękopis Wł. Kalinowskiego, *Kościół Farny w Białymstoku od 15 XII 1946 roku*.

Rękopis Wł. Kalinowskiego, *Kościół Katedralny w Łomży od 1 maja 1949 roku*.

Rękopis Wł. Kalinowskiego, *Pamiętnik. Rok 1946-ty*.